

Харriet Бичър Стоу
ЧИЧО ТОМОВАТА КОЛИБА

ЗЛАТНИ ДЕТСКИ КНИГИ

71

- © Анна Каменова, превод, 2014 г.
© Виктор Паунов, библиотечно оформление, 2014 г.
© Дея Вълчева, художник на корицата, 2014 г.
© Книгоиздателска къща „Труд“, 2014 г.

ISBN978-954-398-327-8

Хариет Бичър Стоу

ЧИЧО
ТОМОВАТА
КОЛИБА

Съкратен превод от английски
Анна Каменова

trud
СОФИЯ, 2014

Първа глава

В КОЯТО ЧИТАТЕЛЯТ СЕ ЗАПОЗНАВА С ЕДИН „ХУМАНЕН“ ЧОВЕК

През един студен февруарски следобед в гр. П., щата Кентъки*, двама джентълмени седяха в богато наредена столова на чаша вино. В стаята нямаше прислуга и те, седнали близо един до друг, очевидно водеха много сериозен разговор.

Ние само за удобство нарекохме и двамата „джентълмени“. Всъщност, строго погледнато, единият от събеседниците съвсем нямаше вид на джентълмен. Той беше нисък, набит, с груби черти на лицето, а наперното му държание издаваше човек от долен произход, решен на всяка цена да си пробие път в обществото. Той беше облечен натруфено: с пъстра безвкусна жилетка и синя връзка на яркожълти капки, контешки вързана, които напълно отговаряха на общия му вид. Големите му груби ръце бяха отрупани с пръстени, а по дебелия златен ланец на часовника му бяха накачени разноцветни украшения, които той подрънкваше самодоволно по време на разгорещения разговор. Езикът му, който противоречеше на всички граматически правила, бе изпъстрен с такива вулгарни изрази, които не бихме могли да предадем въпреки желанието ни да разкажем всичко най-точно.

* Кентъки – най-северният от южните щати, където започва движението за освобождение на негрите от робство.

Неговият събеседник, мистър Шелби, имаше вид на истински джентълмен. Всичко в неговата къща – и наредбата, и начинът, по който се водеше домакинството – показваше, че той живее не само добре, но дори охолно. Както вече казахме, двамата мъже водеха сериозен разговор.

– Бих искал така да уредим този въпрос – каза мистър Шелби...

– Не мога да се съглася с вашето предложение, мистър Шелби. Решително не мога – отвърна неговият събеседник, като вдигна пълната си чаша срещу светлината.

– Но Хейли! Навсякъде ще получите за Том тази цена. Той е необикновен човек: верен, честен и способен. Том ръководи цялата ми ферма като по часовник.

– Искате да кажете, честен като негър – подметна подигравателно Хейли, като си напълни наново чашата.

– Не! Честен в истинския смисъл на думата. Том е добър, прилежен, разумен и набожен човек. Той беше приет в лоното на църквата преди четири години и оттогава аз му поверявам всичко, което имам – и пари, и къща, и коне. Оставям го да ходи свободно навсякъде и винаги съм се уверявал в неговата почтеност и преданост.

– Мнозина не вярват, че има набожни негри, но аз вярвам – каза Хейли и за да подчертае своята искреност, сложи ръка на гърдите си. – В последната група, която отведох в Орлеан тази година, имаше един негър. Да бяхте го чули как пее молитви – като в църква. И какъв тих и кротък!... Доста спечелих от него. Купих го на безценица от човек, който бе принуден да разпродава. Чистата ми печалба беше шестстотин долара. Да, набожността у негрите е ценно нещо – ако е искрена, разбира се, а не подправена стока.

– У Том тя съвсем не е подправена; в това мога да ви уверя – отговори мистър Шелби. – Ето миналата

есен го пратих в Синсинати по моя работа и да ми донесе оттам петстотин долара. „Том – казах му аз, – имам доверие в теб, защото мисля, че си добър християнин. Знам, че няма да ме измамиш.“ И Том наистина се върна; така си и знаех. После ми разправиха, че някои подлеци го попитали: „Том, защо не избягаш в Канада?“ „Не – отговорил Том. – Не мога. Господарят има доверие в мене.“ Да ви кажа откровенно, мъчно ми е да се разделя с Том. Неговата цена би трябвало да покрие целия ми дълг. Вие трябва да се съгласите на това, Хейли, ако имате поне капка съвест.

– О, съвест имам точно толкова, колкото е необходимо на един търговец – каза Хейли насмешливо. – То значи – твърде малко. Разбира се, на приятели съм готов да услужа, с каквото мога. Но вие искате прекалено много от мене... Да, прекалено много! – Той въздъхна замислено и си наля още вино.

– Тогава, Хейли, какви са вашите условия? – попита мистър Шелби след няколко минути неловко мълчание.

– Нямате ли някое момче или момиче да прибавите към Том?

– Хм... Не, нямам излишни. Право да ви кажа, само крайната нужда ме заставя да продавам. Не обичам да се разделям с робите си...

В този момент вратата се отвори и в стаята влезе малко, четири-петгодишно кварталонче*. В него имаше нещо необикновено красиво и мило. Черни, лъскави като коприна къдрици се спускаха около обло лице с трапчинки на бузите, а големите му тъмни очи, пламенни и кротки, любопитно поглеждаха изпод дълги мигли. Добре ушитата му дрешка на червени и жълти квадрати подчертаваше необикновената красота на детето. То не се смути и беше твърде забавно да се

* Кварталон – лице, което по дядо или баба е от негърски произход.

види с каква увереност влезе в стаята. Личеше, че е любимец на господаря си, но все пак не можеше да прикрие напълно срамежливостта си.

– Хей, Чернушко – извика мистър Шелби и като подсвирна, му хвърли чепка сухо грозде. – Дръж!

Детето се втурна с всичка сила да улови гроздето, а господарят му се засмя.

– Ела тук, Чернушко – заповяда мистър Шелби. Детето се приближи. Господарят погали къдравата му главица и го щипна под брадичката.

– Хайде сега, покажи на този господин, че можеш да пееш и танцуваш.

Детето запя с ясен и звучен глас странна негърска мелодия, като съпровождаше песента с ритмични движения на ръцете, краката и цялото си тяло.

– Bravo – извика Хейли и му подхвърли парче портокал.

– А сега, Чернушко, походи като дядо Къджоу, когато боледува от ревматизъм.

В миг гъвкавото телце на детето се изгърби, ръцете му се отпуснаха немощно, а лицето му се сгърчи в печална гримаса и като взе бастуна на господаря си, то закуца из стаята и почна да плное наляво и надясно като стария човек.

Двамата мъже се превиваха от смях.

– А сега, Чернушко – каза господарят, – покажи ни как старият Робинс пее в църква.

Детето удължи неимоверно много заобленото си личице и с необикновена сериозност запя през носа си някаква черковна мелодия.

– Bravo, bravo. Юнак! – извика Хейли. – Това дете е чудно, уверявам ви!... Знаете ли какво? – каза той отведнъж и тупна мистър Шелби по рамото. – Хайде, дайте ми и момчето, и да смятаме работата за свършена.

В този миг вратата безшумно се отвори и млада, двацет и пет годишна кварталонка влезе в стаята.

От пръв поглед се виждаше, че тази жена е майка на детето: същите прекрасни черни очи и дълги мигли, същите тъмни копринени къдри.

– Какво има, Елиза? – попита господарят, когато тя се спря и го погледна нерешително.

– Извинете, сър, търся Хари.

Момченцето се спусна към майка си и ѝ показа лакомствата, които бе сложило в полата си.

– Добре, отведи го – каза мистър Шелби. Тя прегърна детето и бързо излезе.

– Дявол да го вземе! Това се казва стока! – извика с възхищение търговецът на роби. – За тази хубавица можете да получите цяло състояние в Нови Орлеан по всяко време. Виждал съм да плащат над хиляда долара за жени, които не могат да се мерят с нея по хубост.

– Нямам желание да печеля от нея – сухо отвърна мистър Шелби и за да промени разговора, той отвори нова бутилка и попита събеседника си дали му харесва виното.

– Чудесно, сър! Първо качество – отговори търговецът на роби, после потупа безцеремонно Шелби по рамото и добави: – Хайде, ще се спазарим ли? Колко да дам? Вие колко искате за тази жена?

– Мистър Хейли, тя не е за продан. Жена ми не би се разделила с нея дори да ѝ предложат толкова злато, колкото тежи самата Елиза.

– Хайде, хайде! Жените винаги говорят така, защото не разбират нищо от сметки. А кажете им само колко часовници, щраусови пера и други дрънкулки могат да се купят с толкова злато, и сигурен съм, те веднага ще променят мнението си.

– Слушайте, Хейли, няма смисъл да говорим за това. Казах ви „не“ и това е последната ми дума – твърдо отговори Шелби.

– Тогава дайте ми поне момченцето – настоя търговецът на роби. – Признайте, че не ви искам много.

– Но за какъв дявол ви е потрябвало това дете? – попита Шелби.

– Един мой приятел се занимава точно с такава търговия: купува красиви деца и ги отглежда, за да ги продаде после като луксозен артикул – главно като прислужници. Богаташите плащат добре за красиви момчета – те обичат красиви хора да им отварят вратите и да им прислужват на масата. Добре се плаща за тях. А този малък дявол е толкова забавен, има и музикални способности... Точно такава стока ми трябва.

– Не ми се иска да го продавам – рече Шелби замислено.

– Знаете ли, сър, аз съм хуманен човек и не бих могъл да откъсна детето от майка му.

– А, така ли?... Хм... Да. Много добре ви разбирам. Понякога е много неприятно да се разправяш с жени. Сълзи... викове – неприятно е. Даже много неприятно! Но аз, сър, така се справям с работата, че обикновено избягвам тия неща. Вие например бихте могли да изпратите жената някъде за ден-два или седмица, и всичко ще се нареди спокойно, без шум. Когато се върне вкъщи, работата ще бъде свършена. Жена ви ще ѝ подари обици, нова рокля или нещо подобно и тя ще се утеша.

– Не мисля, че ще се утеша.

– Ще видите, ще видите! Тия твари не са като белите хора. Те се утешават лесно. Само трябва умело да се пипа. Разправят – каза Хейли, като си даде вид на човек, който говори откровено и доверчиво, – че търговията с роби ни правела коравосърдечни. Според мене не е така. Лично аз никога не постъпвам както мнозина други. Виждал съм да изтръгват дете от ръцете на майката, за да го продават, а майката пищи като обезумяла... Много лоши търговци... Повреждат стоката и понякога я правят съвсем негодна за работа. Спомням си случая с една много красива жена в Орлеан...

напълно я разсипаха при подобна раздяла. Купувачът не искаше детето ѝ, а само нея. А тя, когато се ядосаше, просто побесняваше. Притисна с всичка сила детето до себе си и почна да говори като обезумяла. Беше ужасно! И досега, като си спомня, тръпки ме побиват. А когато отведеха детето и нея затвориха, тя полудя и след няколко дни умря. Хиляда долара чиста загуба, сър! И защо? Само защото не знаеха как да постъпят в такъв случай. Винаги е по-изгодно да се проявява хуманност, сър. Това от опит го зная. – При тези думи търговецът на роби се облегна на стола, скръсти ръце и прие благодушен вид.

Очевидно този въпрос живо интересуваше Хейли. Той не дочака да чуе думата на мистър Шелби, който замислено белеше кората на един портокал, а с престо- рена скромност, подтикнат от неудържимо желание да каже още няколко думи, заговори наново.

– Не е хубаво човек да се хвали, но аз казвам сама- та истина. Негрите, които предлагам на пазара, мина- ват за най-добрата стока. Поне това много пъти са ми казвали. Моите негри винаги са охранени и в добро състояние. При мен мрат много по-малко, отколкото при другите. А това е, защото съм добър търговец. Всичко у мен почива на хуманност, сър!

Мистър Шелби не знаеше какво да отговори и само каза:

– Така ли?

– Често са се подигравали на моите разбирания и са ме убеждавали да се откажа от тях. Такива разби- рания рядко се срещат и не се харесват, но аз твърдо се придържам о тях, сър. И мога да кажа, че са доста доходни. – И търговецът на роби се засмя на собстве- ното си остроумие.

Това поясняване на принципа за хуманност беше толкова своеобразно и изненадващо, че мистър Шел- би не можа да не се засмее заедно с Хейли. Насърчен от смеха на мистър Шелби, Хейли продължи.

– Чудна работа! Колкото и да се мъча, не мога да набия това в главите на другите! Например бившият ми съдружник Том Локър от Начез – той съвсем не беше глупав, но за негрите бе същински дявол, – това беше неговият принцип. А всъщност не съм срещал по-добър човек от него. Такава беше неговата система, сър. Често му казвах: „Том, когато жените плачат, какъв смисъл има да ги ругаеш и да ги биеш с бич? Глупаво е и няма никаква полза от това. Остави ги – казвам, – остави ги да се наплачат. Това е естествено. Не можеш да промениш природата им; все трябва да избие в нещо. Освен това, Том – казвам, – това е много вредно за тях: разваляш стоката, а понякога и погрозняват – особено мулатките. Ти по-добре ги успокой с добро; малко хуманност върши много повече работа, отколкото твоите ругатни и побоища, и е поизгодно – му казвам аз. – Вярвай ми!“ Но Том не можа да разбере тая работа! Толкова много стока ми похаби, че трябваше да скъсам с него. А беше добър човек... И беше честен, разбира се, доколкото може в търговията.

– Смятате ли, че вашият начин на работа е по-добър от този на Том? – запита мистър Шелби.

– Разбира се, сър. Така мисля. Старая се по възможност да действам по-внимателно при такива неприятни случаи. При продажбата на деца например пращам майката някъде, за да не се бърка: далече от очите – далече от сърцето, както знаете. А когато сделката е свършена и връщане няма – щат, не щат, свикват с новото положение. Те не са бели хора, та да смятат, че ще живеят при жените и децата си. Негърът, ако, разбира се, е правилно възпитан, не очаква такова нещо и понася всичко по-леко.

– В такъв случай смятам, че моите негри не са правилно възпитани – каза мистър Шелби.

– И аз така мисля. Вие в Кентъки много разглезвате негрите си. Правите го за добро, а всъщност това

не е никакво добро. Сами разсъдете – негърът е роден да се влачи по света, да минава от ръка на ръка и не знаеш при кого ще попадне. Каква полза, че си се отнасял добре с него и си му създавал празни надежди? При нов господар теглото ще му се стори още по-непоносимо. Уверявам ви, че на плантациите, където другите негри работят със смях и песни, вашите негри ще се чувстват много зле. Естествено, мистър Шелби, всеки счита за добър своя начин на действие; и аз мисля, че се отнасям с негрите си, както те заслужават.

– Хубаво е човек да бъде доволен от себе си – каза мистър Шелби, като повдигна леко рамене с известно неприятно чувство.

– Е – подхвана Хейли след кратко мълчание, през време на което и двамата чупеха орехи. – Какво решавате?

– Ще си помисля и ще поговоря с жена си – отговори Шелби. – А вие, Хейли, ако искате сделката да стане тихомълком, както вие предлагате, съветвам ви никому нищо да не разправяте. Разберат ли моите хора вашето намерение, бъдете уверен, че ще бъде много трудно да отведете когото и да било от тях.

– О, разбира се, разбира се! Но знайте, бих желал колкото се може по-скоро да приключим с този въпрос, защото не мога повече да чакам – каза Хейли, като стана и облече палтото си.

– Добре, елате между шест и седем часа тази вечер и ще ви дам окончателен отговор – каза мистър Шелби.

Търговецът на роби се поклони и излезе.

– С какво удоволствие бих го изритал надолу по стълбите – си каза Шелби, когато вратата се затвори зад Хейли. – Нахалник! Но той знае, че съм му в ръцете. Ако някога някой ми беше казал, че ще продам Том на един от тези отвратителни търговци на роби, щях да му отговоря: „Да не би слугата ми да е куче, та да

постъпвам така с него...“. А сега няма друг изход. И детето на Елиза, и то... Знам, че ще имам неприятности с жена си за Хари; също и за Том... Така е, когато човек има дългове! Тоя тип отлично знае, че зависи от него, и ще използва случая.

Робите са може би най-добре третираны в щата Кентъки. Комуто се е случило да посети някои имения в този щат и види благодушните отношения на някои господари и господарки и искрената преданост на някои от робите, възможно е да повярва на разпространяваната легенда за патриархалните условия на живота в тези места и на други подобни приказки. Но тези отношения се помрачават от една зловеща сянка – сянката на закона. Докато според закона тези човешки същества, надарени както всички останали хора с туптящи сърца и със способност да чувстват, са само вещи, принадлежащи на един или друг собственик, докато разорението, някакво нещастие, неуспех в сделката или смъртта на добрия господар може да ги обрече на мизерия и непосилен труд, дотогава в робството, дори и там, където съществува безжестокост, не ще намерите нито една хубава, нито една каквато и да било привлекателна черта.

Мистър Шелби беше от този тип хора, които често се срещат: добродушен, внимателен и снизходителен към окръжаващите го. Негрите му не можеха да се оплачат от тежък живот. Но напоследък Шелби играеше много на борсата, и то крайно безразсъдно. Затънал бе дълбоко в дългове. Голяма част от полиците му бяха попаднали в ръцете на Хейли. С това се обяснява предшестваният разговор.

Когато влизаше в стаята, Елиза чу част от разговора и можа да разбере, че гостът е търговец на роби и че желае да купи някого от господаря ѝ. На излизане тя искаше да остане до вратата, за да чуе какво още ще кажат, но господарката ѝ я повика и тя трябваше бързо да се отдалечи.

Елиза беше почти уверена, че търговецът иска да купи нейното дете от мистър Шелби. Дали не се лъжеше! Сърцето ѝ биеше силно от вълнение и тя неволно така силно притисна детето към себе си, че то я погледна учудено.

– Елиза, мила, какво става с тебе днес? – попита мисис Шелби, когато Елиза разля каната с вода, бутна една масичка и накрая разсеяно подаде на господарката си нощница вместо копринената рокля, която тя искаше, от гардероба.

Елиза трепна.

– О, господарке! О, господарке! – каза тя, като повдигна към нея очи, но сълзи я задавиха. Тя се отпусна на един стол и избухна в ридания.

– Но, Елиза, мила, какво има! – извика мисис Шелби.

– О, господарке! Един търговец на роби разговаря с господаря, в столовата. Аз го чух.

– Е, глупаво дете, та какво от това?

– Госпожо, мислите ли, че господарят би могъл да продаде моя Хари? – И нещастната жена се отпусна наново върху стола и зарада още по-силно.

– Да продаде Хари? Глупости! Нима не знаеш, че господарят ти няма нищо общо с търговците на роби от юг и че не би продал никого от своите роби, стига те да си гледат добре работата. Глупаво дете! Кому е дотрябвало да купи твоя Хари? Колко си наивна – мислиш, че всички само него гледат. Хайде! Успокой се! И ела да ме срешиш, както ти показях! Пък друг път да не подслушваш по вратите!

– Но, госпожо, нали вие никога няма да се съгласите, ако...

– Глупости! Разбира се, че няма. Какви са тези приказки! Все едно да продам някое от моите собствени деца. Наистина, Елиза, ти прекалено много си се възгордяла с твоя Хари. Не може човек да прекрачи вратата ни и ти да не помислиш, че той е дошъл, за да купи детето ти.

Успокоена от думите на господарката си, Елиза се залови бързо и сръчно да ѝ помага в обличането, като сама се смееше на подозренията си.

Мисис Шелби беше благородна жена, надарена с голям ум и сърце. Добротата и великодушието ѝ намираха опора в нейната религиозност и здрави принципи, които тя неотклонно следваше в живота. Мистър Шелби, въпреки че не беше религиозен, уважаваше и ценеше твърдите принципи на жена си и дори изпитваше известно страхопочитание към нея. Той не ѝ предпочеше да се грижи за слугите, да ги учи, да ги насочва към добро, ако и сам да не вземаше никакво участие. Той действително смяташе, че набожността и добродетелите на жена му стигат и за двамата.

След разговора с търговеца на роби мистър Шелби се измъчваше от неприятната мисъл как да съобщи на жена си за предстоящата сделка и как да отбие остриите ѝ възражения и настойчиви молби, които той несъмнено щеше да срещне от нейна страна.

Мисис Шелби не знаеше нищо за паричните затруднения на мъжа си. Тя разчиташе на неговата добротата и затова подозренията на Елиза ѝ се сториха съвсем невероятни. Тя дори съвсем забрави този разговор и почна да се приготвя да отиде на гости.